

Titel: **Pedro Páramo**
Författare: **Juan Rulfo**
Av **René Vázquez Díaz**

Döden är ett ämne man sällan pratar om. Alla kulturer har sitt sätt att handskas med döden, och vi vill gärna leva som om döden inte fanns. I Mexiko betraktar man döden som ett ständigt närvarande väsen. Aztekernas gud Xolotl steg ned i underjorden för att söka efter de dödas ben och göra nya människor av dem. Man trodde att människor efter döden fortsatte att delta i vardagslivet på sitt eget sätt: de blandade sig i de levandes angelägenheter, man talade till dem och lyssnade till deras röster. Spanjorerna tog med sig folkseden att ordna gästabad på kyrkogårdar vid familjegravarna på De Dödas Dag. Conquistadorernas traditioner och indianernas seder vävdes samman. Ur denna sammansmältning uppstod en ny föreställningsvärld kring gengångarna och det ”levande dödsfolket”. Liv och död betraktades som två sidor av en och samma verklighet. ”Som kanske intet annat folk i historien har mexikanerna varit besatta av dödens fasansfulla närhet”, har en forskare skrivit. I dagens Mexiko firar man de dödas dag med mat och dryck och olika tillställningar, där man samspråkar och grälar med de döda som om de vore här och nu. I den mexikanska populärkulturen avbildas döden i keramik eller papier-maché och man tillverkar likkistor av kartong i glada färger. Överallt finns dödsallar och skelett till salu, i form av kakor eller tårtor som äts med förtjusning. Men döden gör sig också påmind i form av våldsamma dåd och destruktivitet. *Pedro Páramo*, denna gåtfulla berättelse om våld och grymhet, handlar om dödens närvaro i människans liv.

Juan Rulfo föddes 1917. Då han var sex år gammal mördades hans far av en man han var i konflikt med. Rulfos mor dog när han var 10, och hans böcker återspeglar svåra barndomsupplevelser och minnen; hans barndom sammanföll med den mexikanska revolutionens omvälvande efterdyningar. Det som år 1910 skulle bli en revolt för folkets bästa förråddes och förvandlades några år senare till ett historiskt nederlag för Mexikos fattiga bönder. Överallt roffade mäktiga män åt sig landegendomar, och de skydde inga medel för att få rikedomar och makt. Under många decennier fanns härskarlystna män på den mexikanska landsbygden. De betedde sig som maktfullkomliga despoter; de tog lagen i egna händer, behandlade bönderna som kreatur och gjorde sig skyldiga till ohyggliga brott. Storskaliga stölder, mord, våldtäkter och skoningslös utsugning av de fattiga var vanligt förekommande metoder. Romanens *Pedro Páramo* är en av dessa avskyvärda pampar.

Boken börjar med en uppslitande scen: Juan Preciado är en ung man som vid sin mors dödsbädd lovar att söka upp sin far. Först säger hon att fadern, Pedro Páramo, kommer att bli glad när han ser sin son. Men just innan hon dör säger hon: ”Låt det stå honom dyrt, att han lämnade oss i sticket”. Dessa ord ekar genom hela boken. Varför lämnade han sin son i sticket? Hur kunde han begå så många brott och göra så mycket skada? Prästen Rentería, en av romangestalterna, säger: ”Det hela började när Pedro Páramo blev en mäktig man efter att ha varit obetydlig”. Pedro Páramos far mördades på ett bröllop. Då mördaren gick fri och ingen vågade avslöja hans identitet, lät Pedro Páramo mörda samtliga närvarande på bröllopet för att vara säker på att mördaren inte skulle kunna komma undan. Pedro Páramos son Miguel var också en odåga, som våldtog småflickor tills han själv mördades. Vid ett tillfälle beordrar Pedro Páramo ett mord och Fulgor, en av hans underhuggare, utropar: ”Men lagen, patron!” ”Vilken lag?”, svarar Pedro Páramo, ”Hädanefter är det vi som stiftar lagarna här”. Av rädsla och girighet säljer sig prästen Rentería till Pedro Páramos makt, och sviker sin religion.

I början vet den unge Juan Preciado ingenting om sin far, som han aldrig träffat. På dödsbädden hade modern berättat att fadern bott i byn Comala. Hon beskrev den som en vacker och blomstrande plats som hon älskade. Djupt påverkad av moderns sista önskan bestämmer Juan sig för att hitta Pedro Páramo, och han inleder sitt sökande. Comala är ett namn som etsar sig fast i minnet. Men istället för den vackra by modern beskrivit möter Juan Preciado en skrämmande trakt. En livlös by som sorlar av kusliga ljud. Brus av människoröster. Viskningar i den stekheta solen. Klagande ekon i blåsten. Gnisslanden och spår efter strider och liktåg. Rop i det vältrande mörkret. ”Det var viskningarna som dödade mig” säger någon.

Efter Rulfos roman har Comala blivit en ödslighetens symbol, bebott av jämmer och skvaller och levande skuggor och spöken. Läsningen av Pedro Páramo utgör en hisnande och stimulerande utmaning. Författaren lyckas skapa en verklighet för sig, där människornas svårighet att uttrycka sina vändor hjälper oss att förstå hämndens mekanismer och minnenas roll i nuet. Det kan vara svårt att ta sig in i Comalas mörka värld. Men när man befinner sig där blir man anfäktad av dödens röster i det bedrägliga lugnet, och då är det svårt att ta sig ut. Man blir trollbunden. Comala kan vara en skärva av ditt hemliga jag. Det är kanske en plats som finns djupt inom oss alla, något vi fruktar utan att vi vet vad det är. Och man kan fråga sig: Är den här boken befolkad av levande eller döda människor? Vem talar till vem och varför?

På vägen till Comala träffar Juan Preciado mulåsnedrivaren Abundio. Han visar vägen och innan de skiljs åt i en vägkorsning berättar han två märkliga saker: Pedro Páramo

dog för många år sedan, och även Abundio är son till Pedro Páramo. Människorna i Comala är undanglidande och hemlighetsfulla. Då de berättar för Juan vem hans far var, hur han var och hur han levde och dog, framträder sakta en bild av en hänsynslös jordägare som har skändat, våldtagit, stulit och mördat. Varje ny människa Juan Preciado träffar berättar en bit av historien om Comalas undergång, om sig själva och om sin relation med Pedro Páramo. Alla minns en oförrätt, har en åsikt eller kan komplettera bilden av de andra. Deras livsöden sammanflätas i en gemensam mardröm.

Men de berättar på ett ytterst sparsamt, lakoniskt och dubbeltydigt sätt. Det är inte alltid man vet vem som pratar. *Pedro Páramo* är ett romanbygge som liknar ett pussel av repliker och monologer. Språket är renodlat och genomskinligt, och varje mening kan ha en oväntad betydelse. I en värld fylld av ordmassor som inget säger, med reklam och massinformation i form av tv-program, reklamskyltar, broschyrer, tidskrifter, tidningar och böcker som ingen läser, förespråkade Juan Rulfo fåordighet och hemlighetsfulla avslöjanden. Istället för det moderna samhällets bedövande ljudnivå använder sig Rulfo av tystnadens uttrycksmöjligheter. Målet är att läsaren ska bygga sig en egen uppfattning om Pedro Páramos personlighet och agerande, men också om varje romangestalt som talar och blir omtalad. Likt en filmskapare som placerar sin kamera där han själv vill, ger författaren olika verklighetsvinklar genom de olika människor Juan Preciado träffar. Den bild vi får av den allsmäktige Pedro Páramo tecknas inte av honom själv, utan av de andras minnen och utsagor. Självt har Pedro Páramo ingen chans att påverka läsaren.

Sedan *Pedro Páramo* utkom i Mexiko 1955 har den inte upphört att väcka uppmärksamhet och förvåning. Juan Rulfos blandning av psykologisk förtätning och detaljstudier av människans natur har lockat miljoner läsare i hela världen. Nobelpristagaren Gabriel García Márquez har sagt att han lärde sig att skriva genom att läsa *Pedro Páramo*, och både Jorge Luís Borges, Günter Grass och Susan Sontag har skrivit om *Pedro Páramos* avgörande betydelse för sina egna författarskap. Juan Rulfo dog i Mexiko City 1986. Hans verk består av bara två böcker: romanen *Pedro Páramo* och novellerna *Slätten i lågor*, som utkom på svenska 1984 i Margareta Marins och Lars Axelssons översättning, med en presentation av författaren Jöran Mjöberg. Juan Rulfo var en tystlåten och tillbakadragen människa som också var en utmärkt fotograf. Han reste i hela Mexiko och fotograferade övergivna hus och ärriga klippor, värdiga men oåtkomliga indianer, ökenlandskap och mörka ruiner. I bakgrunden av hans bilder och böcker avtecknar sig i suverän oberördhet den mexikanska kulturen, och dess våldsamma historia.